

1. Аверинцев, С. С. Мария // Мифологический словарь / под ред. Е. М. Мелетинского. – М. : Советская энциклопедия, 1991. – 736 с.
2. Біблія / пераклад В. Сёмухі. Duncanville, USA: World Wide Printing. – 2002. – 1534 с.
3. Давыденков, О. Катехизис. Введение в догматическое Богословие. Курс лекций / О. Давыденков. – М. : Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2019. – 232 с.
4. Соломонов, М. А. «Многоимённость» Богородицы в русских духовных стихах (на материале прикамской традиции) / М. А. Соломонов. – Вестник пермского университета. – 2010. – Вып. 2(8). – С. 30–35.

БІБЛІЯ НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ: ДА ПРАБЛЕМЫ ПЕРАКЛАДУ ІМЁНАЎ БОГА

*К. С. Калабук
БДПУ (Мінск)*

Навуковы кіраўнік – Н. П. Лобань, канд. філал. навук, дацэнт

Анатацыя. У артыкуле ўзнімаецца праблема перакладу Бібліі на беларускую мову, закранаецца пытанне перакладу імёнаў Бога ў біблейным тэксце, прыводзяцца ілюстрацыйныя прыклады на беларускай мове, паказваюцца варыянты імёнаў Бога.

Ключавыя словы: Біблія; пераклад; Бог; Гасподзь Бог; Гасподзь; Бог Усявышні; Уладар неба і зямлі; Сутны і інш.

У IV ст. н. э у Старажытнай Грэцыі ўзнікла кніга, якая зараз з’яўляецца самым капіраваным рукапісам і самай выдаваемай кнігай усіх часоў – Біблія. Слова Біблія паходзіць з грэчаскай мовы і перакладаецца як «кніга». Часта можна пачуць, што Біблію называюць кнігай кніг, і гэта сапраўды так. Па колькасці публікацый яна займае першае месца ў свеце сярод іншых друкаваных кніг [1, с. 3].

Да моманту з’яўлення Бібліі ў рукапісным выглядзе прайшло многа часу. Вядома, што спачатку Святое Пісанне было ў выглядзе надпісаў на гліняных таблічках, якія былі знойдзены ў Месапатаміі (сучасны паўднёвы Ірак) прыкладна да 3500-х гг. да н. э.

Вынаходніцтва кнігадрукавання можна лічыць прарывам для беларускіх хрысціян. З кнігадрукаваннем на Беларусі з’явілася і першая кніга Бібліі, выдадзеная Францыскам Скарынам у 1517 г. у Празе, якая змяшчала 23 кнігі Старога Запавету. Пры перакладзе Бібліі на тагачасную беларускую мову Ф. Скарына ўзяў за аснову чэшскае выданне Бібліі 1506 г., класічны лацінскі

пераклад і царкоўнаславянскія рукапісныя тэксты Бібліі. У прадмовах і пасляслоўях да сваіх выданняў Скарына пісаў, што яго пераклад не мае вядомых аналагаў. Біблія Ф. Скарыны лічыцца першым перакладам на беларускую мову таго часу, хоць у яе аснове ляжыць царкоўнаславянская мова. Гэта дало падставы для пашыранага выкарыстання кніг Скарыны ў многіх цэрквах і манастырах Вялікага Княства Літоўскага. Але трэба адзначыць, што ў прадмовах і пасляслоўях да кожнай з кніг аўтар выкарыстоўваў старабеларускую мову. Ужо пасля смерці беларускага і ўсходнееўрапейскага першадрукара ў многіх заснаваных друкарнях Святое Пісанне займала выключную ролю ў іх рэпертуары. На беларускіх землях кнігі Бібліі можна было ўбачыць на царкоўнаславянскай, старабеларускай, польскай, лацінскай, французскай, нямецкай і іншых мовах кірылічным і лацінскім шрыфтамі [1, с. 175].

Выдаючы кнігі Бібліі, Ф. Скарына стараўся дапамагчы простым людзям “познаць мудрость и науку”, “абы, научившиеся мудрости, добро жили на свете” [1, с. 178]. Словы аўтара ў кнігах прасякнуты паэтычнасцю, эмацыйнай выразнасцю, што дазваляе казаць пра вялікі талент пісьменніка. Пражскія выданні Скарыны надрукаваны фарматам у чацвёртую долю аркуша, шрыфт гэтых выданняў паслужыў помнікам славянскага друку. Кнігі Скарыны маюць прыгожае аздабленне выявамі, гравюрамі. На сённяшні дзень 10 выпускаў Бібліі захоўваюцца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

На пачатку XX ст. супрацоўнік Брытанскага Біблійнага таварыства Уілфрыд Уайзман пісаў: “Беларусы – адзін з першых народаў, якія надрукавалі Пісанне на сваёй мове. Гэта было ў 1517 г., на восем гадоў раней за першае друкаванае выданне па-англійску. Можна ўявіць, якімі былі б цяпер беларусы, калі б пераслед і ўціск веры напрыканцы XVI ст. не прывялі народ да заняпаду. Разам з забаронай і знішчэннем Бібліі пачалі згасаць святло і надзея” [1, с. 191]. І з гэтым выказаннем нельга не пагадзіцца. Беларускі народ на працягу XVIII – XIX ст. цярапеў заняпад беларускай мовы і ўціск з боку суседніх краін, што прывяло да страты многіх даўнейшых выданняў і пакінула беларускае насельніцтва без Святога Пісання на сваёй мове. Для таго, каб рэлігійныя тэксты зусім не знішчыліся, выдаваліся кнігі рэлігійна-царкоўнага зместу, неабходныя для правядзення багаслужбаў, але ўсё ж такі духоўнай літаратуры не хапала. Таму ў перыяд нацыянальнага адраджэння востра паўстала пытанне пра неабходнасць мець Біблію на беларускай мове.

Пасля Першай сусветнай вайны першым выданнем, якое ўключала біблейныя ўрыўкі, стала “Нядзеляшнія Эвангельлі і навукі” Ідэльфонса Бобіча (1921 г., у трох тамах). Гэта выданне доўгі час займала першае месца як выданне Слова Божага на беларускай мове і ўяўляла сабой збор казанняў, складзеных на падставе “Новага Завету”. Вядома, што пераклад біблейнага тэксту рабіўся з лацінцы [1, с. 192].

Пазней, з 1926 па 1928 гг., свет пабачылі Евангеллі ў перакладзе Лукаша Дзекуця-Малея. Евангеллі ўяўляюць сабой 17 кніжак, перакладзеных на беларускую мову з польскай і рускай. Перакладчык лічыў, што галоўнае –

зробіць поўны пераклад Бібліі на беларускую мову і зробіць так, каб кожны беларус, незалежна ад таго, багаты ён ці бедны, змог набыць Святое Пісанне. Таму разам са сваёй жонкай ён пачаў працу над перакладам Новага Запавету, а вядомы культурны і палітычны дзеяч Антон Луцкевіч узяўся рэдагаваць тэкст перакладу. Нават было створана “Таварыства для перакладу Святога Пісання на беларускую мову” [1, с.193].

Акрамя беларускіх дзеячаў перакладам Бібліі на беларускую мову зацікавілася Брытанскае і Замежнае Біблійнае таварыства. Менавіта дзякуючы яго падтрымцы ў 1931 г. выйшаў Новы Запавет на беларускай мове ў перакладзе Л. Дзекуць-Малея і А. Луцкевіча “Новы Запавет і Псалмы”. Гэты пераклад выдаваўся агульным накладам каля 50 000 асобнікаў і стаў штуршком для з’яўлення іншых перакладаў Пісання на беларускую мову [1, с. 194].

Яшчэ адным пацверджаннем зацікаўленасці іншаземных навукоўцаў да перакладу Бібліі на беларускую мову з’яўляецца тое, што ў 1965 г. у ЗША быў створаны Беларускі Біблійны камітэт. Зразумела, што яго галоўная задача была ў тым, каб выдаць і распаўсюдзіць беларускую Біблію. Пераклад, які быў зроблены членамі камітэта, не саступае ў дакладнасці класічным перакладам.

Шлях да поўнага перакладу на беларускую мову ў Бібліі быў вельмі доўгі і цяжкі. Вядома, што поўная Біблія была перакладзена доктарам Янкам Станкевічам у 1973 г. і выдадзена ў Нью-Ёрку. У 2002 г. выйшаў пераклад Васіля Сёмухі. У 2012 г. Беларускім Біблійным таварыствам (1992 г.) было прынята рашэнне выдаць поўную Біблію ў перакладзе каталіцкага святара Уладзіслава Чарняўскага. Але і на сённяшні дзень няма сучаснага якаснага перакладу Бібліі на беларускую мову з арыгінальных моў (яўрэйскай, арамейскай і грэчаскай).

2017 год – год 500-годдзя беларускага кнігадрукавання – адзначыўся першым афіцыйным выданнем Новага Запавету на сучаснай беларускай мове практычна адначасова Каталіцкім Касцёлам і Праваслаўнай Царквой. Праект “Новая беларуская Біблія” або “Скарына-21”, ініцыятарам якога выступае сябра Біблійнага таварыства, бібліеіст, доктар сакральнага багаслоўя Ірына Дубянецкая, працягваецца. Ёсць надзея, што і Беларусь будзе мець арыгінальны, поўны пераклад Святога Пісання на нацыянальную мову.

Пры перакладзе Бібліі ўзнікала і ўзнікае шмат цяжкасцей. Адною з такіх цяжкасцей стала праблема перакладу імёнаў Бога. Беларуская мова ўваходзіць у групу ўсходнеславянскіх моў і мае свае адметныя рысы на фанетычным, лексічным, марфалагічным і графічным узроўнях. Таму паўстала праблема адэкватнага перакладу не толькі пэўных лексічных і фразеалагічных адзінак, а і ўласных імёнаў, якімі насычаны тэкст Бібліі. Неабходна было перакласці імёны такім чынам, каб захавалі сямантыку і адначасова перадаць іх беларускае гучанне. Так, у Бібліі на беларускай мове можна ўбачыць розныя варыянты імёнаў Бога. Пакажам на прыкладзе тых імён, якія сустракаюцца ў Старым Запавеце:

Бог. “І сказаў Бог: хай будзе сьвятло. І сталася сьвятло” [2, с. 5], “І назваў Бог цьвердзь небам” [2, с.5], “І сказаў Бог: хай утвориць зямля душу жывую

паводле роду яе, быдла, і гадаў, і зьвяроў зямных паводле роду іх. І сталася так” [2, с. 6], “І стварыў *Бог* жывёл зямных паводле роду іх, і быдла паводле роду яго, і ўсіх гадаў зямных паводле роду іх. І ўбачыў *Бог*, што *гэта* добра” [2, с. 6];

Бог неба і Бог зямлі. “...І запрысягнуся мне Госпадам, Богам неба і Богам Зямлі, што ты ня возьмеш сыну майму жонкі і дачок Хананэяў, сярод якіх я жыву” [2, с. 31];

Бог Усемагутны. “Я *Бог Усемагутны*; хадзі прад абліччам Маім і будзь беспакібны” [2, с. 22];

Бог Усявышні. “...І дабраславёны *Бог Усявышні*, Які аддаў ворагаў тваіх у рукі твае...” [2, с. 20], “...І Мэлхісэдэк, цар Салімскі, вынес хлеб і віно, – ён быў сьвятар *Бога Усявышняга*” [2, с. 20];

Валадар Гасподзь. “Абрам сказаў: *Валадару Госпадзе!* што Ты дасі мне? Я застаюся бязьдзетны: распарадчык у доме гэтым Эліязэр з Дамаска” [2, с. 20], “Ён сказаў: *Валадару Госпадзе!* па чым пазнаць мне, што я буду валодаць ёю?” [2, с. 21];

Гасподзь. “І нюхаў *Гасподзь* прыемныя пахошчы, і сказаў *Гасподзь* у сэрцы Сваім: ня буду больш праклінаць зямлю за чалавека ...” [2, с. 14], “І дабраславіў *Гасподзь* Ноя і сыноў ягоных і сказаў ім: пладзецца і множцца, і напаўняйце зямлю” [2, с. 14], “І сышоў *Гасподзь* паглядзець горад і вежу, што будавалі сыны людзкія” [2, с. 16];

Гасподзь Бог. “І стварыў *Гасподзь Бог* чалавека з пылу зямнога і ўдыхнуў у твар ягоны дыханьне жыцьця ...” [2, с. 6], “І пасадзіў *Гасподзь Бог* рай у Эдэме на ўсходзе ...” [2, с. 6], “І выгадаваў *Гасподзь Бог* зь зямлі кожнае дрэва прыемнае з выгляду і добрае ў ежу ...” [2, с. 6], “І пачулі голас *Госпада Бога*, Які хадзіў па раі ў час дзённай прахалоды; і схаваліся Адам і жонка ягоная ад аблічча *Госпада Бога* паміж дрэвамі раю” [2, с. 7];

Гасподзь Бог бацькоў вашых, Бог Абрагама, Бог Ісаака і Бог Якава. “І сказаў Бог яшчэ Майсею: так скажы сынам Ізраілевым: *Гасподзь Бог бацькоў вашых, Бог Абрагама, Бог Ісаака і Бог Якава* паслаў мяне да вас. Вось імя Маё навекі, і памятаньне пра Мяне з роду ў род” [2, с. 78];

Гасподзь Бог наш. “Мы пойдзем у пустыню, на тры дні дарогі, і прынясьём ахвяру *Госпаду, Богу нашаму*, як скажа нам” [2, с. 86], “І сказаў фараон: я адпушчу вас прынесьці ахвяру *Госпаду Богу вашаму* ў пустыні” [2, с. 86];

Сутны. “Бог сказаў Майсею: Я – *Сутны*. І сказаў: так скажы сынам Ізраілевым: *Сутны* паслаў мяне да вас” [2, с. 78];

Уладар. “Авімэлэх жа не кранаў яе і сказаў: Уладару! Няўжо Ты загубіш і невінаваты народ?” [2, с. 27];

Уладар неба і зямлі. “...І дабраславіў яго і сказаў: дабраславёны Абрам ад *Бога Усявышняга, Уладара неба і зямлі*” [2, с. 20] і інш.

Такім чынам, праца па перакладзе Бібліі на нацыянальную мову працягваецца. Вядзецца праца і па адаптацыі ўласных імёнаў, у тым ліку імёнаў Бога (напрыклад, *Ісус* або *Іісус, Езус*). З прыведзеных прыкладаў бачна, што існуе некалькі варыянтаў імёнаў Бога ў тэксце Бібліі на беларускай мове. І гэта

далёка не ўсе варыянты. Даследчыкі адзначаюць не менш, чым 55 імёнаў Бога. Сапраўды, пры чытанні і перакладзе Бібліі ўзнікае шмат пытанняў: імя Бога адно? як завуць Бога ў хрысціянстве па Бібліі? якія імёны Бога і што яны абазначаюць? як гучаць імёны Бога па-беларуску? якія варыянты імя і эпітэты Бога выкарыстоўваюцца ў біблейным тэксе? На гэтыя і падобныя пытанні яшчэ неабходна знайсці адказ даследчыкам мовы Бібліі.

Літаратура

1. Беларусь і біблія: Міжнародная выстава, Мінск, 20 верасня – 21 кастрычніка 2018 года / Нацыянальная бібліятэка Беларусі, Група даследавання рукапісаў ; пад агульн. рэд. А. Сушы і С. Кэрала. – Мінск : Беларуская навука, 2018. – 205 с.

2. Біблія. Кнігі Сьвятога пісаньня Старога і Новага Завету. Кананічныя. У беларускім перакладзе. – Мінск : Прынткарп, 2002. – 1512 с.

НАЗВЫ ЧАСТАК ЦЕЛА ЧАЛАВЕКА Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ: НАЗВЫ ЎНУТРАНІХ ОРГАНАЎ

*К. Д. Муха
БДПУ (Мінск)*

Навук. кіраўн. – Н. П. Лобань, канд. філал. навук, дацэнт

Анатацыя. У артыкуле аналізуюцца назвы ўнутраных органаў чалавека ў беларускай мове, раскрываецца іх этымалогія, праводзяцца лексічныя паралелі з іншымі мовамі, апісваюцца асноўныя тэрміны, якія выкарыстоўваюцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове, таксама надаецца ўвага народным назвам, адлюстроўваецца іх ужыванне ў вуснай народнай творчасці (у прыказках, прымаўках).

Ключавыя словы: назвы ўнутраных органаў чалавека; живот; лёгкія; страўнік; кішкі; печань; нырка; пузыр (пухір); сэрца; селязёнка.

Як сцвярджаюць вучоныя, вытокам анатамічных тэрмінаў звыш 2500 гадоў, а фундамент анатамічнай наменклатуры быў закладзены яшчэ ў Старажытнай Грэцыі і Старажытным Рыме такімі аўтарамі, як Гамер, Цэльс, Прысцыян, Віндыцыян, Аўрэліян і інш. Стандартам сучасных анатамічных тэрмінаў з’яўляецца Terminologia Anatomica [4]. Тут замацаваны лацінскія тэрміны, якія прызнаюцца на міжнародным узроўні.

У артыкуле – разгледзім назвы ўнутраных органаў чалавека, якія сустракаюцца ў беларускай мове. Звернем увагу і на паходжанне асноўных тэрмінаў, на іх этымалогію. Этымалагічны аналіз дазволіць раскрыць унутраную форму тэрміна, зразумець, што лягло ў аснову той ці іншай назвы ўнутранага органа.